

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМНИ ЙЎЛГА ҚЎЙИШ САМАРАДОРЛИГИ

П.ф.н. З.К.Курбаниязова

Нукус ДПИ «Бошланғич таълим»

кафедраси мудири,

педагогика фанлари номзоди

EFFECTIVENESS OF DISTANCE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION SYSTEM

Ph.D. ZK Kurbaniyazova

Nukus DPI "Primary education" head of department, Candidate of pedagogical sciences

Ҳозирги вақтда “масофавий таълим” ибораси бутун дунё таълими лексиконидан мустаҳкам ўрин эгаллади. Кейинги ўн йилликларда масофавий таълим ва ахборот маданияти жаҳоншумул ҳодисага айланди ҳамда кўплаб мамлакатларнинг таълими мазмунини ўзгартириб юборди. Шу боис республикамиздаги олий таълим муассасаларини Интернет тармоғига улаш ва уларда электрон алоқаларни йўлга қўйиш масаласига эътибор анча кучайтирилди. Буларнинг барчаси республика олий таълим муассасаларига янги педагогик ва ахборот технологияларини, жумладан, масофавий таълимни жорий этиш, Интернет орқали форум, видеоконференциялар ўтказиш, электрон машғулотлар тизими ҳамда ўқув қўлланмалар яратиш ва уларни олий таълим жараёнида қўллашга қаратилган тадбирларга дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда.

Жамиятни ахборотлаштириш муаммоси олий таълим муассасалари олдида талабаларни янги вазиятларда (таълим жараёнини ахборотлаштириш шароитида) ишлашга, аралаш таълим технологиялари ва масофавий таълим шакллари амалда жорий этишга ўргатиш, уларнинг педагогик компетентлигини замон талаблари даражасида ривожлантириш масаласини қўйди. Бундан кўринадики, олий таълим муассасалари таълим олаётган талабаларнинг аралаш таълим шароитида ишлашга тайёргарлигини оширишлари ва масофавий таълим шакллари ўзлаштиришлари заруратга айланмоқда.

В.И.Овсянников, В.П.Кашицин ўзларнинг “Россиядаги масофавий таълим: муаммо қўйиш ва ташкил этиш тажрибаси” номли китобида масофавий таълим, масофавий ўқитиш ва масофавий таълим технологияларига турлича таърифларни келтириб ўтишган [5]. Масофавий таълим (МТ) – бу “анъанавий, янги ахборот ва телекоммуникация технологиялари, техник воситаларнинг кенг спектридан фойдаланишга асосланган ўқитишнинг универсал гуманистик шакли бўлиб, бунда таълим стандартларига жавоб берадиган ўқув фанларини эркин танлашлари, ўқитувчилар билан мунтазам равишда мулоқотга киришлари учун таълим олувчиларга барча шарт-шароитлар яратилади, ўқитиш жараёни уларнинг жойига ва вақтига боғлиқ бўлмайди”.

“Масофавий таълим” ва “масофавий ўқитиш” атамалари ўтган асрнинг 90-йилларидан, яъни масофавий таълим тизими шаклланган вақтдан бошлаб, педагогика фанида мунтазам қўлланиладиган бўлди. Айни вақтда масофавий таълим тизими такомиллашган бўлишига қарамай, “масофавий таълим” ва “масофавий ўқитиш” каби атамаларнинг моҳияти борасида турлича илмий қарашлар мавжуд. Педагогик илмий тадқиқот ишлари ва ўқув-методик адабиётларда масофавий таълим тушунчасининг турлича таърифларини учратиш мумкин.

Масофавий таълим – бу талабанинг муайян таълимий даражага эга бўлиши ва уни амалда тасдиқлаши учун масофадан ўқитиш жараёни жорий этиш тизими бўлиб, бу унинг кейинги ижодий ва меҳнат фаолияти учун асос бўлиб ҳисобланади [7].

А.В.Солововнинг фикрига кўра, “масофавий таълим – ўқув ахборотлари алмашилиш воситалари (ер сунъий йўлдоши, телевидение, радио, компьютер алоқа ва бошқалар)га таяниб, ихтисослаштирилган ахборот муҳити ёрдамида мамлакат ва хорижий давлатлар аҳолисининг кенг қатламига масофадан

тақдим этиладиган таълим хизматларининг мажмуидир. Масофавий ўқитиш-талабанинг мустақил билим олиш тамойилига таянувчи таълим жараёнининг янги тузилмаси ҳисобланади. Таълим муҳити шу билан характерланики, таълим олувчилар асосан ёки бутунлай фазо (ёки) вақт жиҳатдан ўқитувчидан узоқда ва айни вақтда улар истаган пайтларида телекоммуникация воситалари ёрдамида мулоқот қилиш имконига эга бўладилар” [10].

О.Д.Рахимов, Қ.О.Мустафаев, Н.И.Зоировлар томонидан масофавий таълим – талабаларни илмий фикрлашга ўргатиш, ўқув фанига қизиқишини кучайтириш, касбий билимларини чуқурлаштириш, назарий ва амалий машғулоти мобайнида фаоллигини кучайтиришда уларнинг дастурий билим, тасаввур ва кўникмалари асосида мустақил ишлаш самарадорлигини ошириш воситаси бўлиб хизмат қилади [6]. Масофали таълимда ўқитиш модели (ягоналик модели, иккиланганлик модели, аралаш модел, консорциум, франчайзинг, валидация, узоқлаштирилган аудиториялар ва лойиҳалар), технологиялар (кейс, корреспондентлик таълим, радиотелевизион, тармоқли таълим ва мобил), категориялар (синхрон ва асинхрон) асосий ўрин тутди.

У.Ш.Бегимқулов, Р.Боқиев, Х.Тўхтаматовлар томонидан яратилган масофавий таълим атамалари изоҳли луғатида масофавий ўқитиш – педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришни ташкил этиш ва бошқариш амалиёти билан узвий боғлиқ эканлигини таъкидлайди [3]. Масофавий таълим йироқлашган аудитория таълим муассасасида ташкил этилган ўқув курслари, маъруза ва семинарлар синхрон телекўрсатув, видеоконференция, телекоммуникация каналлари орқали талабалар йиғилган аудиторияларда намоён қилинади.

А.Д.Асқаровнинг илмий қарашларида таълимнинг аралашган модели – масофали ўқитишнинг турли шакллари қамраб олади, тўғрироғи, турли масалалар интеграцияси, масалан таълим олувчилар ўқув материалнинг маълум бир қисмини масофавий ўқитиш билан кетма-кет, бошқа қисмларини параллел равишда кундузги бевосита ўқитиш орқали олади [2].

Н.В.Монахов эса “Масофавий таълим – ўқитишнинг ўзига хос, мукаммаллашган шакли бўлиб, у ўзида янги ахборот технологиялари ва мультимедиа тизими асосланган таълимнинг кундузги, кундузги-сиртки, сиртки ва кечки элементларини мужассам этади. Масофавий ўқитиш – бу таълим олиш шаклларида бири бўлиб, таълим жараёнида компьютерлар ва телекоммуникацион технологияларга асосланган ҳолда ўқитишнинг энг яхши анъанавий ва инновацион усуллари, воситалар ва шаклларида фойдаланишдир” [4] деб таъриф берган.

Педагогика фанидан изоҳли луғатда “Масофавий таълим – масофавий таълим методларига асосланган ҳолда аҳолининг кенг қатламларига тақдим этилувчи замонавий таълим хизматлари мажмуаси. Масофавий ўқитиш – ўқитувчи ва талаба ўртасидаги тўғридан-тўғри, шахсий алоқасиз “масофадан ўқитиш” имконини яратиб берувчи замонавий ахборот ва телекоммуникацион технологиялардан фойдаланишга асосланган ўқитиш жараёни амалга оширишнинг янги методи” [9] деб таъриф берилган.

Педагогик амалиётда таълим беришнинг маъруза, семинар, лаборатория машғулоти, мустақил ишлар, курс ишлари, назорат ишлари, синов, имтиҳон, маслаҳат каби шакллари яхши маълум. Масофавий таълим тизимида уларнинг алоҳида ўрни бор.

Масофавий ўқитиш анъанавий таълим шаклларида куйидаги характерли хусусиятлари билан ажралиб туради: эгилувчанлик (талабаларнинг машғулотларда қатнашмаслик, доимо махсус ўқув қўлланмалар тўпламига эга бўлиш, ўқитувчилар ва курсдошлари билан мунтазам мулоқотда бўлиш имконияти); мослашувчанлик (билими ва тайёргарлиги даражасидан келиб чиқиб, ҳар бир талаба учун индивидуал ўқув режасини тузиш); модуллиқ (масофавий таълим маълум бир предмет соҳасидаги аниқ курсга бирлаштирилган алоҳида модуллардан иборатлиги, гуруҳ ёки шахснинг таълимга бўлган индивидуал эҳтиёжларини қондириш, доимий касбий ривожланишни таъминлаш; параллеллик (анъанавий кундузги, сиртки, масофавий таълимни параллел равишда олиб бориш имконияти); интерактивлик (асосан талабаларнинг бир-бирлари ва ўқитувчи билан доимо ўзаро алоқада бўлиши, юзага келадиган муаммоларни “он-лайн” режимида компьютер, Интернет, электрон таълим ресурсларидан фойдаланган ҳолда ҳал қилишига имкон берадиган махсус технологиялар ва ўқув қўлланмаларини танлаш ва улардан фойдаланиш имконияти); мувофиқлаштириш (барчасини мувофиқлаштириш ўқитувчининг зиммасида: ўқув материалларини ўқиш ва назорат қилиш, фан бўйича

ўқув жараёнини ташкил этиш, талабаларнинг билиш фаолиятини мувофиқлаштириш, ўқитилаётган курсга тузатишлар киритиш); назорат (ҳар қандай таълим жараёнининг ажралмас ва мажбурий қисми: масофавий ўқитиш жараёнида масофавий назорат усуллари, шунингдек анъанавий кундузги таълимдагидек синовлар, имтиҳонлар, семинарлар, коллоквиумлар, суҳбатлар, амалий ва лаборатория машғулоти ва компьютер синов тизимларидан фойдаланилади.

Масофавий таълимни ўқув жараёнида қўллаш предмети бўйича қатор назарий тадқиқотларни талқин этиш асосида биз қуйидаги хулосага келдик: масофавий ўқитишнинг мақсади аралаш таълим шароитида талабаларда педагогик компетентликни ривожлантириш модели асосида уларнинг педагогик билим, кўникма ва малакалар тизимини эгаллашларини таъминлашдан иборат. Шунингдек масофавий таълим талабаларда дастлабки педагогик меҳнат тажрибасини эгаллашини қўллаб-қувватловчи, интегратив топшириқлар ва машқлар тизимини ўз ичига қамраб олади. Таълим мазмуни методлар, ташкилий шакллар ва бевосита уларни амалга ошириш жараёнидан иборат. Масофавий таълимнинг юқори дидактик имкониятини ҳисобга олиб, масофадан ўқитиш технологияларининг қуйидаги фаолият функцияларини ажратиб кўрсатишимиз мумкин (уларнинг ҳар бири ўқув жараёнидаги фаолият методларидан бирига мос келади).

- тадқиқот – талабалар, ўқитувчилар, тадқиқотчилар ва бошқа илмий ходимларнинг биргаликдаги турли хил тадқиқот ишларини ташкил этиш;
- маслаҳат – талабаларга тезкор маслаҳатлар беришни таъминлаш;
- тезкорлик – ўрганилаётган мавзу бўйича маълумотлар, ғоялар, режаларни тезкор алмашинув;
- коммуникатив – талабалар ва таълим берувчиларда мулоқот кўникмаларини, мулоқот маданиятини шакллантириш;
- ахборот – ҳар-хил манбалардан маълумотларни олиш, замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда, маълумотларни қайта ишлаш, сақлаш ва узатиш кўникмаларини ривожлантириш;
- ривожлантириш – турли хил маълумотлар билан танишиш асосида талабаларнинг маданий, гуманитар соҳаларда ривожланишини таъминлаш.

Анъанавий ва масофавий таълимларнинг юқорида санаб ўтилган функцияларини ҳисобга олган ҳолда, ўқув жараёнини аралаш таълим асосида ташкил этиш, яъни кундузги таълимни масофавий таълим технологиялари ҳамда мустақил ўрганиш билан биргаликда жорий этишнинг мақсадга мувофиқлиги ҳақида хулосага келиш мумкин. Ушбу мақсадни амалга ошириш учун анъанавий кундузги таълимнинг устувор жиҳатлари билан масофавий таълим технологияларининг афзалликларини оқилона бирлаштирган тарзда ўқув жараёни моделини ишлаб чиқиш асосида олий таълимда таълим жараёнларини ташкил этиш ўзининг самарасини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистан Республикаси Президентининг «Жоқары мағлыўматлы қәнигелерди таярлаўдың сапасын арттырыўда экономика салалары менен тармақларының қатнасын буннан былай да кеңейтиў илажлары ҳаққында»ғы қарары. Ўзбекистан Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев. Ташкент қаласы. 2017 – жыл. 27-июль. //Еркин Қарақалпақстан. 2017-жыл. 1-август №96 (20026)
2. Аскарлов А.Д. Масофавий ўқитиш таълим шаклининг ривожланиш босқичлари ва моделлари. 2015. <file:///C:/Users/ACER/Downloads/masofaviy-itish-talim-shaklining-rivozhlanish-bos-ichlari-va-modellari.htm>
3. Бегимкулов У.Ш., Боқиев Р.Р., Тўхтаматов Х.Р. Масофавий таълим терминлари изоҳли луғати. - Т.: ТДПУ, 2008. – 57 б.
4. Монахов Н.В. Эволюция дистанционного образования // Информационные технологии. – Москва, 2003. - № 2. – С.89-94.
5. Овсянников В. И., Кашицин В. П. Дистанционное образование в России //Постановка проблемы и опыт организации. – 2001. – С. 794.
6. Рахимов О.Д. Мустафаев М., Зоиров Н.И. Масофавий таълимнинг дидактик таъминоти. Ўқув қўлланма. – Қарши, 2012. – Б.45.
7. Тренды в e-learning в 2017 году (по материалам вебинара eLearning ON AIR) [Электронный

- ресурс]. - URL: <http://e-lpro.blogspot.ru/2016/12/e-learning-2017>.
8. Харланова Е.М. Развитие социальной активности студентов вуза в процессе интеграции формального и неформального образования: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Харланова Елена Михайловна; [Место защиты: Челябинский государственный педагогический университет].- Челябинск, 2015).
9. Ҳасанбоев Ж., Тўракулов Х., Ҳайдаров М., Ҳасанбоева О. Педагогика фанидан изоҳли лугат. – Т.: Fan va texnologiya, 2008. – 480 б.
10. Что такое смешанное обучение [Электронный ресурс] - URL: <http://www.ispring.ru/elearning-insights/что-такое-смешанное-обучение/> (дата обращения: 11.01.2019).